

Systemy Logistyczne Wojsk
Zeszyt 54 (2021)
ISSN 1508-5430, s. 63-76

Military Logistics Systems
Volume 54 (2021)
ISSN 1508-5430, pp. 63-76

Instytut Logistyki
Wydział Bezpieczeństwa, Logistyki i Zarządzania
Wojskowa Akademia Techniczna
w Warszawie

Institute of Logistics
Faculty of Security, Logistics and Management
Military University of Technology
in Warsaw

Doskonalenie wystarczalności obronnej państw grupy wyszehradzkiej

Improvement of Defence Suitability of the Visegrad Group States

Tomasz Jałowiec

t.jalowiec@akademia.mil.pl; ORCID ID: 0000-0002-6974-090X
Akademia Sztuki Wojennej
Wydział Zarządzania i Dowodzenia

Janusz Płaczek

januszplaczek@wp.pl; ORCID ID: 0000-0002-3252-8040
Lotnicza Akademia Wojskowa w Dęblinie
Katedra Studium nad Bezpieczeństwem Lotniczym

Abstrakt. Współpraca ponadnarodowa ma swoją długą historię i stanowi od lat obiekt zainteresowania wielu państw. Jest ona między innymi postrzegana jako jeden z elementów poprawy poziomu ich bezpieczeństwa, międzynarodowego. Bezpieczeństwo, stanowiące wartość nadrzędną dla każdego państwa, jest wypadkową wielu różnorodnych czynników, wśród których to właśnie współpraca państw tworzących określone sojusze, grupy czy paktów odgrywa szczególną rolę. Współcześnie zapewnienie wysokiego poziomu bezpieczeństwa poszczególnych regionów stanowi z pewnością cel ponadnarodowy. Jak wskazują dotychczasowe doświadczenia, dzięki wspólnemu wysiłkowi grup państw zostaje on osiągnięty poprzez zaangażowanie potencjału wszystkich zainteresowanych stron. Przykładem przedmiotowego podejścia jest powołanie grupy Wyszehradzkiej jako platformy wspólnych działań czterech państw: Republiki Czeskiej, Rzeczypospolitej Polskiej, Słowacji oraz Węgier. Dzięki wspólnym wysiłkom polityka obronna poszczególnych państw staje się bardziej zauważalna wśród opinii publicznej i na forum międzynarodowym. Dzieje się to przy aprobacie społecznej oraz naciskach ze strony państw sojuszników układu NATO. Można oczekiwać, że ten trend wznoszący zostanie zachowany, mimo rysującego się spowolnienia gospodarczego na skutek konsekwencji wynikających z pandemii COVID-19. Celem artykułu jest identyfikacja i ocena ewolucji wystarczalności obronnej państw grupy Wyszehradzkiej od roku 2015. Podjęty do rozwiązania problem badawczy został sprecyzowany następująco: Jakie czynniki wpływają bezpośrednio na poziom wystarczalności obronnej państw grupy Wyszehradzkiej oraz jakie działania należy podjąć, aby ten poziom poprawić? W materiale

wykorzystano wyniki badań przeprowadzonych z wykorzystaniem przede wszystkim: kwerendy literatury przedmiotu, wybranych metod statystycznych, komparatystyki oraz wnioskowania. Przyjęte podejście umożliwiło uzyskanie przekrojowego charakteru rozważań, dając jednocześnie podstawy do dalszych, poszerzonych badań tego niezwykle istotnego oraz aktualnego problemu.

Słowa kluczowe: grupa Wyszehradzka, wystarczalność obronna, wydatki wojskowe, zakupy uzbrojenia, siła militarna państw

Abstract. Transnational cooperation has a long history and has been the object of interest of many countries for years. It is perceived, inter alia, as one of the elements of improving the level of their international security. Security, which is of paramount importance for each country, is the result of many different factors, among which it is the cooperation of countries that form certain alliances, flu or pacts that plays a special role. Nowadays, ensuring a high level of security for individual regions is certainly a supranational goal. As the experience so far shows, thanks to the joint efforts of groups of states, it is achieved by engaging the potential of all interested parties. An example of this approach is the establishment of the Visegrad Group as a platform for joint activities of four countries: the Czech Republic, the Republic of Poland, Slovakia and Hungary. Thanks to joint efforts, the defense policy of individual countries becomes more visible among the public and on the international forum. This is happening with public approval and pressure from countries allies of the NATO treaty. It can be expected that this upward trend will continue despite the emerging economic slowdown due to the consequences of the COVID-19 pandemic. The aim of the article is to identify and assess the evolution of the defense sufficiency of the Visegrad group states since 2015. The research problem undertaken has been specified in the following form: What factors directly affect the level of defense sufficiency of the Visegrad group states and what actions should be taken to improve this level? The material uses the results of research carried out with the use of: research in the literature on the subject, selected statistical methods, comparative studies and inference. The adopted approach made it possible to obtain a cross-sectional character of the considerations, at the same time providing the basis for further, extended research on this extremely important and current problem.

Keywords: Visegrad group, defense sufficiency, military expenses, arms purchases, military strength of states

Wstęp

Problematyka bezpieczeństwa państwa stanowi priorytetowy obszar funkcjonowania każdego państwa. Jednym z wymiernych efektów podejmowanych w tym zakresie działań jest poziom wystarczalności obronnej, rozumiany w ujęciu ogólnym jako realny potencjał możliwy do wykorzystania w przypadku wystąpienia zagrożeń o charakterze militarnym oraz niemilitarnym. Na poziom wystarczalności obronnej bezpośredni wpływ mają podejmowane przez organy państwa działania bieżące oraz długofalowe, ukierunkowane na nieustanne zapewnienie jego bezpieczeństwa we wszystkich jego wymiarach. Każde państwo w świecie próbuje znaleźć swój punkt w zakresie wystarczalności obronnej. Nie może on być zbyt mały, gdyż osłabia to system obronny państwa i nie może być zbyt duży, gdyż wpływa negatywnie na rozwój społeczno-gospodarczy. Uważna analiza działań podejmowanych w ostatnich latach w tym zakresie przez państwa grupy Wyszehradzkiej jednoznacznie wskazuje, że systematycznie podnoszą one wartość swojego poziomu wystarczalności obronnej.

Celem artykułu jest identyfikacja i ocena ewolucji wystarczalności obronnej państw grupy Wyszehradzkiej od roku 2015. Podjęty do rozwiązania problem badawczy został sprecyzowany następująco: Jakie czynniki wpływają bezpośrednio na poziom wystarczalności obronnej państw grupy Wyszehradzkiej oraz jakie

działania należy podjąć, aby ten poziom poprawić? W pracy postawiono hipotezę badawczą: największy wpływ na poziom wystarczalności obronnej państw grupy Wyszehradzkiej ma stopień wyposażenia armii, jej liczebność, liczebność stanów osobowych, poziom jej szkolenia, jak również liczba i stopień zaawansowania prowadzonych prac badawczych i wdrożeniowych związanych z systemem obronnym. Poziom ten można poprawić, koncentrując wysiłki w szczególności na doskonaleniu i poprawie ww. zmiennych. Podmiotem rozważań jest grupa państw zwana grupą Wyszehradzką obejmująca Republikę Czeską, Rzeczpospolitą Polską, Słowację oraz Węgry. Badaniami objęto kluczowe czynniki wpływające na poziom wystarczalności obronnej wszystkich ww. państw tworzących przedmiotową grupę, co pozwoliło na uzyskanie reprezentatywnej próby badawczej i zapewniło wymagany obiektywizm prowadzonych rozważań. Przyjęta perspektywa czasowa wynika z dostępności kompleksowych danych odnoszących się do badanej problematyki, pozwalając jednocześnie na zobrazowanie zauważalnego trendu rozwoju opisywanych zjawisk. W trakcie realizacji procedury badawczej wykorzystano przede wszystkim: kwerendę literatury przedmiotu, wybrane metody statystyczne, komparatystykę oraz wnioskowanie. Bazę do czynionych w materiale dociekań badawczych stanowiły zarówno pozycje zwarte, artykuły zamieszczane w specjalistycznych periodykach, jak i źródła internetowe. Struktura pracy obejmuje trzy skorelowane części. W pierwszej z nich została opisana teoria wystarczalności obronnej państwa. W kolejnej dokonano charakterystyki i oceny samowystarczalności obronnej badanych państw. Ostatnia część poświęcona została rozwojowi przyszłej polityki obronnej, ze zwróceniem uwagi na przedmiotową wystarczalność obronną analizowanych państw. W końcowej części pracy, zawarte zostały wnioski wraz z prognozami opisywanej problematyki. Ze względu na złożoność i wieloaspektowość podjętych rozważań materiał należy traktować jako wstęp do dalszych, poszerzonych badań tego niezwykle istotnego obszaru, z perspektywy bezpieczeństwa państwa.

Wokół teorii wystarczalności obronnej państwa

Termin wystarczalności obronnej państwa w literaturze przedmiotu nie jest jednoznacznie pojmowany. Wynika to z faktu indywidualnego podejścia, formułowanego na gruncie różnych dyscyplin naukowych. Wszystko bowiem związane jest z interpretacją wyrazu dostateczny (Szymczak, 1981, s. 851), który ma przybliżać jego istotę. Nie jest to wymierne, odnosi się bowiem do posiadania czegoś w sam raz – „...ani nie za dużo, ani nie za mało...”. Ujmując to jeszcze inaczej – proporcjonalnie do potrzeb i możliwości. Z pewnością w obszarze bezpieczeństwa jest to niezwykle trudne, gdyż potrzeby obronne w swojej istocie są zawsze duże. Chciałoby się powiedzieć nieograniczone – nigdy nie jest ich dość (Sułek, 2008, s. 112). Każdy bowiem zasób zostanie skonsumowany ku chwale budowania coraz

efektywniejszego i skuteczniejszego systemu obronnego. Zarówno przysłowiowy miecz, jak również i tarcza może być ciągle doskonalony. Trzeba więc raczej widzieć więcej niż minimum, ale mniej niż optimum. Można zatem zauważyć, że należy osiągnąć zamierzony efekt (cel), który ściśle zostanie określony. Z tego wynika, że nie może to być wynik odejmowania wielu przedsięwzięć realizowanych przez budżet państwa, czyli to, co pozostanie z tej różnicy, ale obliczona szacunkowa wartość realizacji globalnego zadania, jakim jest obronność państwa.

Historia gospodarcza i wojenna dostarcza wielu przykładów, gdy wieloletnia i nadmierna partycypacja obronności nadszarpnęła sferę społeczno-gospodarczą. Tak się działo np. w ZSRR przez 70 lat. W obliczu konfrontacji z gospodarką kapitalistyczną ustrój socjalistyczny musiał skapitulować. Tym samym załamał się stary porządek w świecie. Gospodarka rynkowa zagościła w Europie Środkowo-Wschodniej. W odwrotnym przypadku można zauważyć prawidłowość, że gdy państwo nie chciało łożyć na swoje potrzeby obronne, to musiało upaść i słuchać obcej władzy. Podobna sytuacja miała miejsce w Polsce w końcu XVIII w., gdy kraj utracił swoją państwowość na 123 lata.

Uważna analiza problematyki potencjału obronnego poszczególnych państw jednoznacznie wskazuje, że wystarczalność obronna cały czas oscyluje wokół syntezy, jaką jest budżet armii. „Budżet ten wynika z polityki i kształtu ustroju państwa, jego sytuacji finansowej” (Staćzyk, 2015, s. 117) oraz stanowi istotny instrument tej polityki. Można zatem stwierdzić, że budżet obronny wpływa na wielkość, wyposażenie i wyszkolenie sił zbrojnych, a tym samym określa – czy państwo liczy się na arenie międzynarodowej oraz czy i w jakim stopniu siły zbrojne mogą być wykorzystywane do kształtowania polityki obronnej państwa (choćby odstraszenia).

W celu realizacji zamierzeń obronnych państwa, potrzebne są środki finansowe, których jak wskazują liczne przykłady na ogół jest za mało w stosunku do realnych potrzeb. Stąd też budżet obronny jest odzwierciedleniem celów i środków na ich osiągnięcie. Jest to więc kompromis między władzą ustawodawczą i wykonawczą, partiami politycznymi – na okres obowiązywania budżetu. „Poziom więc tych wydatków w każdym państwie jest przede wszystkim wyborem politycznym, który w dalszej perspektywie ma charakter ekonomiczny” (Płaczek, 2000, s. 13).

Tym samym to parlamentarzyści decydują w sposób bezpośredni o wystarczalności obronnej państwa. Podejmują oni decyzje, mając na uwadze kształtowanie systemu obronnego państwa nie tylko w bieżącym roku, ale także w dłuższym przedziale czasu. Wynika to z faktu prowadzenia prac naukowo-badawczych, a następnie wdrożeniowych przez dłuższy czas, jak również wieloletniej realizacji strategicznych zakupów złożonych systemów uzbrojenia. Pamiętać przy tym należy, że system obronny nie tworzy się w skali roku, ale systematycznie przez długie lata, kształtując istotne ogniwa, zgrywając poszczególne systemy, dostosowując do rozwoju techniki i technologii. Próbując jednocześnie być w tym lepszym od potencjalnego przeciwnika. Podejmowane działania przybierają w poszczególnych państwach

różne formy, ale można na ich podstawie zaobserwować pewną prawidłowość, że „to nie ilość środków pieniężnych, którymi wyrażane są wydatki wojskowe stanowią o możliwościach obronnych państwa, ale nabyte za konkretne kwoty dobra i usługi” (Kurek, 2015, s. 143).

Analizując poziom wystarczalności obronnej państwa, należy z należytą uwagą śledzić rozwój sytuacji międzynarodowej w regionie, zachowania sąsiadów, jak również trendy obowiązujące w sojuszu polityczno-militarnym, do którego państwo przynależy. W przypadku przynależności do międzynarodowych organów kolegialnych ważne jest, aby tworzyć wartość dodaną dla wspólnej obrony i nie być państwem polegającym tylko na korzystaniu z dobrodziejstw płynących z sojuszu. Przynależność do sojuszu oznacza bowiem zwiększanie możliwości obronnych systemów narodowych, a nie ich „zastępowanie” (Balcerowicz, 1999, s. 16). Tym samym nie może być dążenia do zachowania przysłowiowego minimum wysiłku obronnego, ponieważ takie podejście w perspektywie długoterminowej jest swoistym zagrożeniem dla bezpieczeństwa państwa. Odstawanie od standardów sojuszniczych powoduje m.in. brak kompatybilności operacyjnej sprzętu, wyszkolenia personelu wojskowego oraz posiadania istotnych nawyków w zakresie przestrzegania stosownych procedur i norm. Oznaczać to może w czasie pokoju brak porozumienia taktycznego na ćwiczeniach organizowanych z sojuszniczymi armiami państw, natomiast w czasie kryzysu lub wojny barak możliwości skutecznej realizacji zadań operacyjnych. Dla pełnego obrazu wystarczalności obronnej państwa należy podkreślić, że jej ostateczna, bieżąca wartość jest wypadkową wielu różnorodnych uwarunkowań nie tylko militarnych, ale także m.in.: politycznych, gospodarczych, surowcowych, społecznych, technicznych, informacyjnych czy kulturowych.

Uogólniając, przez wystarczalność obronną państwa rozumieć należy poziom realizacji potrzeb zapewnienia bezpieczeństwa militarnego kraju, ze zwróceniem uwagi na wypadkową popytu i podaży jej spełnienia. Można ją także postrzegać jako poziom realizacji celu, jakim jest zagwarantowanie maksymalnego bezpieczeństwa zewnętrznego na optymalnym poziomie. Należy dodać, że jest ona przede wszystkim zależna do własnego wkładu osobowego i materialnego danego państwa, a dopiero w dalszej kolejności od ewentualnego wsparcia sojuszniczego.

Identyfikacja i ocena wystarczalności obronnej badanych państw

Grupa Wyszehradzka (V4) powstała zaraz po dokonaniu rewolucyjnych zmian społeczno-ustrojowych w Europie. Tworzyły ją początkowo w 1991 r. trzy państwa: Czechosłowacja, Polska i Węgry. Później w wyniku rozdziału tego pierwszego państwa na dwie jednostki polityczne odpowiednio Czechy i Słowacja, do grupy należały już cztery bliskie sobie kraje. Chodziło o zintensyfikowanie współpracy regionalnej, w dążeniu do zacieśnienia stosunków z UE i NATO (*Polityka obronna*

i sił zbrojnych partnerów Polski z Grupy Wyszehradzkiej – Czech, Słowacji i Węgier, 2001), oraz zniwelowanie gospodarczych i administracyjnych różnic historycznych poprzedniego ustroju. W przyjętej w Wyszehradzie deklaracji strony oświadczyły, że podobieństwo sytuacji ukształtowanej w minionych dziesięcioleciach wyznacza trzem państwom zasadnicze zbieżne cele:

- pełne przywrócenie niezależności państwowej, demokracji i wolności;
- likwidację wszystkich istniejących społecznych, gospodarczych i duchowych przejawów systemu totalitarnego;
- budowę demokracji parlamentarnej, nowoczesnego państwa prawa, poszanowanie praw człowieka i jego podstawowych wolności;
- stworzenie gospodarki rynkowej;
- włączenie się w pełnym zakresie w europejski system polityczny i gospodarczy oraz system bezpieczeństwa i prawodawstwa (*Deklaracja o współpracy Rzeczypospolitej Polskiej, Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej i Republiki Węgierskiej w dążeniu do integracji europejskiej*, 1999).

To, co niewątpliwie łączyło państwa V4, to wymiar wschodni polityki zagranicznej UE. Jako byłe państwa bloku komunistycznego były żywotnie zainteresowane przyciągnięciem innych krajów dawnego ZSRR w stronę Unii Europejskiej. Stąd też poparcie V4 dla unijnych inicjatyw skierowanych do Ukrainy, Mołdawii, Armenii, Azerbejdżanu, Gruzji i Białorusi. Należy jednak podkreślić, że w zasadzie wszystkie kraje, oprócz Polski, starały się robić to na tyle „delikatnie”, aby nie prowokować Rosji, która była i jest ich głównym dostawcą surowców energetycznych. Dlatego też stosunki z Rosją nie pojawiały się w ogóle w agendzie spotkań polityków G4. Każdy kraj starał się te stosunki kształtować bilateralnie. Z drugiej strony należy podkreślić, że sama Rosja dosyć lekceważąco podchodziła do G4 jako struktury regionalnej, a stosunki z członkami tego ugrupowania Rosja regulowała w ramach relacji z całą UE lub bilateralnie (Dangerfield, 2012, s. 958-974)

Na przestrzeni lat współpraca w ramach grupy dotyczyła wielu kluczowych spraw, w których było potrzebne wypracowanie wspólnego stanowiska. Najczęściej dotyczyło to problemów: obronności i bezpieczeństwa, transportu, energetyki, spraw klimatycznych, uchodźców, przejść granicznych, kultury, edukacji, nauki, sportu czy współpracy społeczeństwa. Przez szereg lat odbyło się wiele spotkań na najwyższym szczeblu: prezydentów, premierów, ministrów, parlamentarzystów, wojewodów, ambasadorów, żołnierzy, przedstawicieli euroregionów, przemysłowców, grup lokalnych towarzystw sportowych czy kultury. Rezultatem są m.in.: porozumienie o wolnym handlu CEFTA, przyjęcie tych państw do grona NATO, przystąpienie do UE, wejście do strefy Schengen, utworzenie wspólnych jednostek wojskowych, zajmowanie zbieżnego stanowiska w kluczowych sprawach na forum: UE, NATO i ONZ. Wreszcie inicjatywa działania i funkcjonowanie w ramach państw Trójmorza. Obecnie ta współpraca to partnerstwo między państwami członkowskimi i koordynacja poczynań międzynarodowych (Antczak, 2018, s. 19).

Największy wpływ na poziom wystarczalności obronnej państw mają środki finansowe przeznaczane na sferę obronności państwa, w tym w szczególności tzw. wydatki majątkowe, za które modernizuje się lub zakupuje uzbrojenie i sprzęt wojskowy. Zgodnie ze standardami obowiązującymi w NATO, kraje członkowskie zobowiązały się przeznaczać min. 2 % PKB na obronę. Dla zobrazowania problematyki i trudności – w zakresie spełnienia przedmiotowej deklaracji – w dalszych rozważaniach przedstawiono analizę wydatków wojskowych państw V4 w perspektywie lat 2015-2020. Taki przedział czasu wydaje się wystarczający dla zaobserwowania trendu rozwoju analizowanego zjawiska, umożliwiając jednocześnie wyciągnięcie stosownych wniosków. W tabeli 1 przedstawione zostały wydatki wojskowe państw grupy Wyszehradzkiej w latach 2015-2020, w mln USD według cen bieżących i w procentach w PKB według cen stałych z 2015 r.

Tabela 1. Wydatki wojskowe państw grupy Wyszehradzkiej w latach 2015-2020, w mln USD według cen bieżących i w procentach w PKB według cen stałych z 2015 r.

Wyszczególnienie	2015 r.		2016 r.		2017 r.		2018 r.		2019 r.		2020*	
	Wartość wydatków, w mln USD	Udział wydatków wojskowych w PKB, w %	Wartość wydatków, w mln USD	Udział wydatków wojskowych w PKB, w %	Wartość wydatków, w mln USD	Udział wydatków wojskowych w PKB, w %	Wartość wydatków, w mln USD	Udział wydatków wojskowych w PKB, w %	Wartość wydatków, w mln USD	Udział wydatków wojskowych w PKB, w %	Wartość wydatków, w mln USD	Udział wydatków wojskowych w PKB, w %
Czechy	1921	1,02	1833	0,95	2095	1,03	2312	1,10	2486	1,16	2668	1,34
Polska	10596	2,22	9807	1,99	9751	1,89	10977	2,02	11293	1,98	12695	2,31
Słowacja	987	1,12	1012	1,12	1030	1,11	1186	1,23	1693	1,71	1853	2,00
Węgry	1132	0,91	1281	1,00	1593	1,19	1416	1,01	1844	1,25	2567	1,85
NATO Europa	X	1,45	X	1,46	X	1,48	X	1,54	X	1,58	X	1,75

*plan

Źródło: www.nato.int/defenceexpenditureofNATOCountries (dostęp 16 marca 2021)

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 1 w analizowanym okresie najbliższa spełnienia progu wydatkowania 2% PKB przeznaczanych na obronność była Polska. Co więcej, w budżecie na obronę narodową na rok 2021 wydatki zaplanowano w kwocie łącznie 51,8 mld zł, co stanowi 2,2% PKB planowanego na ten rok. Jest to zbieżne z zapisami ustawy o przebudowie i modernizacji technicznej Sił Zbrojnych oraz ich finansowaniu, która zakłada zaplanowanie budżetu obronnego w latach

2021-2023 na poziomie co najmniej 2,2 % PKB i następnie stopniowe zwiększanie tego udziału do 2,5% w 2030 roku. Wydatki majątkowe stanowią zatem 30,4 %, czyli 15,78 mld zł (<https://www.defence24.pl/22-proc-pkb-na-armie-w-2021-roku-prezydent-podpisał-ustawe-budжетowa>). Pozostałe państwa V4 oscylowały w przedziale od 0,92% (Węgry – 2015 rok) do 1,22 % (Słowacja – 2018 rok) w PKB. Znaczna różnica w wydatkach wojskowych poszczególnych państw przekłada się bezpośrednio na poziom nowoczesności uzbrojenia i sprzętu wojskowego oraz liczebność i niezawodność posiadanego potencjału obronnego (tabela 2).

Tabela 2. Wybrana liczba podstawowego sprzętu i uzbrojenia państw grupy Wyszehradzkiej w 2019 r., w szt.

Wyszczególnienie	Czechy	Polska	Słowacja	Węgry
Samoloty wojskowe	100	469	44	42
W tym:				
– samoloty myśliwskie	12	93	11	12
– samoloty transportowe	9	49	7	6
– samoloty treningowe	11	126	8	6
– śmigłowce	52	212	17	18
Czołgi	116	1100	30	30
Bojowe pojazdy opancerzone	437	2411	454	944
Działa samobieżne	86	495	16	–
Wyrzutnie rakiet	–	180	25	–
Okręty wojenne	–	83	–	–
W tym:				
– fregaty	–	2	–	–
– okręty transportowe	–	20	–	–
– okręty podwodne	–	4	–	–
– okręty minowe	–	20	–	–

Źródło: www.globalfirepower.com (dostęp dnia 10 sierpnia 2020)

Interesującym materiałem analitycznym w badanym obszarze wydaje się wskazanie na poziom wydatków wojskowych państw grupy Wyszehradzkiej przypadających na 1 mieszkańca (per capita). Takie zestawienie pozwala na bardziej precyzyjne dokonanie porównań w zakresie ponoszonych wydatków przez poszczególne państwa. W przedmiotowym zestawieniu również Polska lokuje się na pierwszym miejscu we wszystkich analizowanych latach, najsłabiej natomiast wypadają Węgry (od 115 – 2015 r. do 189 – 2019 r. – USD/os). W tabeli 3 przedstawione zostały wydatki wojskowe państw grupy Wyszehradzkiej przypadające na 1 mieszkańca w latach 2015-2020, według cen stałych z 2015 r., w USD.

Tabela 3. Wydatki wojskowe państw grupy Wyszehradzkiej przypadające na 1 mieszkańca w latach 2015-2020, wg cen stałych z 2015 r., w USD

Wyszczególnienie	2015 r.	2016 r.	2017 r.	2018 r.	2019 r.	2020 r.*
	Wydatki wojskowe na 1 osobę, w USD	Wydatki wojskowe na 1 osobę, w USD	Wydatki wojskowe na 1 osobę, w USD	Wydatki wojskowe na 1 osobę, w USD	Wydatki wojskowe na 1 osobę, w USD	Wydatki wojskowe na 1 osobę, w USD
Czechy	182	173	198	218	233	249
Polska	276	255	254	286	294	331
Słowacja	182	186	189	218	311	339
Węgry	115	130	163	145	189	263
NATO Europa	422	433	456	469	486	499

*plan

Źródło: www.nato.int/defenceexpenditureofNATOCountries (dostęp 16 marca 2021)

Z perspektywy wyznaczania i rozwoju poziomu wystarczalności obronnej poszczególnych państw kluczowe znaczenie ma struktura wydatków wojskowych, które dzielą się na dwie zasadnicze grupy, tj. bieżące oraz majątkowe. Wydatki bieżące (wegetatywne) są związane z zapewnieniem prawidłowego funkcjonowania sił zbrojnych w takich obszarach, jak: wynagrodzenia, zakwaterowanie, umundurowanie, eksploatacja infrastruktury oraz uzbrojenia i sprzętu wojskowego itp. Wydatki majątkowe (inwestycyjne) przeznaczane są na zakupy nowych typów sprzętu i uzbrojenia, prowadzenie prac naukowo-badawczych czy inwestycje infrastrukturalne. Dotychczasowe doświadczenia poszczególnych państw NATO jednoznacznie wskazują, że im wyższy udział wydatków majątkowych w globalnym wymiarze wydatków wojskowych poszczególnych państw, tym wyższy ich poziom wystarczalności obronnej przy jednoczesnym wysokim stopniu nowoczesności technologicznej posiadanego potencjału militarnego. W tabeli 4 przedstawiona została struktura wydatków wojskowych państw grupy Wyszehradzkiej w latach 2015-2020.

Wskazując na istotę wydatków obronnych państw V4 należy wskazać na pewną prawidłowość, że wydatki obronne wszystkich państw członkowskich Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO) przekładają się bezpośrednio na wiarygodność i siłę Sojuszu. Z tego powodu stanowią stały punkt zainteresowania państw tej koalicji. Ich wysokość powiązana jest ściśle z zagrożeniami i wyzwaniem identyfikowanymi przez Sojusz w przestrzeni międzynarodowej, jak również kondycją gospodarczą państw członkowskich. Oczywiście jest, że w momencie konfrontacji z zagrożeniami realnymi, o charakterze egzystencjalnym, wydatki te wzrastają i są utrzymywane na odpowiednio wysokim poziomie. Natomiast w okresach odprężenia

i relatywnego spadku lub zmiany charakteru zagrożeń – wydatki te są ograniczane, a państwa sojusznicze przesuwają dodatkowe środki budżetowe na rozwój gospodarczy i społeczny (Pietrzak, Sobczyk, 2015, s. 35).

Tabela 4. Struktura wydatków wojskowych państw grupy Wyszehradzkiej w latach 2015-2020, w %

Wyszczególnienie	2015 r.		2016 r.		2017 r.		2018 r.		2019 r.		2020*	
	Udział wydatków majątkowych, w %	Udział wydatków osobowych, w %	Udział wydatków majątkowych, w %	Udział wydatków osobowych, w %	Udział wydatków majątkowych, w %	Udział wydatków osobowych, w %	Udział wydatków majątkowych, w %	Udział wydatków osobowych, w %	Udział wydatków majątkowych, w %	Udział wydatków osobowych, w %	Udział wydatków majątkowych, w %	Udział wydatków osobowych, w %
Czechy	11,75	55,27	6,70	61,97	11,55	56,11	11,16	54,57	14,42	53,16	17,00	50,30
Polska	33,20	41,96	21,62	47,15	22,04	50,04	27,51	46,14	23,24	48,43	29,04	45,44
Słowacja	18,28	56,24	15,32	58,72	17,74	58,21	22,27	54,74	40,07	40,81	31,84	42,34
Węgry	9,75	48,21	13,37	49,66	18,54	37,13	12,63	42,33	23,81	35,14	34,73	36,50

*plan

Źródło: www.nato.int/defenceexpenditureofNATOCountries (dostęp 10 września 2020)

Dla kompleksowego wymiaru prowadzonych rozważań warto ponadto wskazać na liczebność sił zbrojnych poszczególnych państw Grupy Wyszehradzkiej. Wynika ona z pewnością z liczebności populacji danego kraju oraz prognozowanych zagrożeń ich bezpieczeństwa (tabela 5).

Tabela 5. Liczebność sił zbrojnych państw grupy Wyszehradzkiej w latach 2015-2020, w tys. żołnierzy

Wyszczególnienie	2015 r.	2016 r.	2017 r.	2018 r.	2019 r.	2020* r.
	Liczba żołnierzy, w tys.	Liczba żołnierzy, w tys.	Liczba żołnierzy, w tys.	Liczba żołnierzy, w tys.	Liczba żołnierzy, w tys.	Liczba żołnierzy, w tys.
Czechy	21,5	22,7	23,8	24,7	25,0	26,8
Polska	98,9	101,6	105,3	109,5	113,1	120,0
Słowacja	12,4	12,2	12,2	12,2	12,5	12,9
Węgry	17,4	17,9	18,7	19,9	23,0	22,7

*plan

Źródło: www.nato.int/defenceexpenditureofNATOCountries (dostęp 16 marca 2021)

Przyjęte założenia badawcze oraz charakter prowadzonych rozważań nie pozwala na kompleksową analizę wszystkich czynników charakteryzujących potencjał obronny poszczególnych państw grupy V4. Niemniej jednak, jako podsumowanie tej części pracy, warto wskazać na rzeczywistą pozycję siły militarnej państw grupy Wyszehradzkiej prezentowaną w światowych rankingach. W roku 2019 (tabela 6) Polska znalazła się na 24 miejscu, Czechy na 30, Węgry na 55, natomiast Słowacji przypadło 60 miejsce. Tak duża rozbieżność pomiędzy poszczególnymi państwami V4 wpływa z pewnością na osłabienie całej grupy, wskazując jednocześnie na priorytetowe działania, niezbędne do podjęcia przez poszczególne kraje.

Tabela 6. Pozycja siły militarnej państw grupy Wyszehradzkiej w świecie w 2019 r.

Wyszczególnienie	Czechy	Polska	Słowacja	Węgry
Miejsce	30	24	60	55
Punkty	0,5119	0,4059	0,8181	0,7957

Źródło: www.globalfirepower.com (dostęp 10 sierpnia 2019)

Przedstawione dane oraz zestawienia, odnoszące się do czynników wpływających na poziom wystarczalności obronnej państwa, wskazują na złożoność i wielowymiarowość jej charakteru. W świetle prowadzonych analiz szczególnego znaczenia nabiera współczesna światowa sytuacja społeczno-gospodarcza, będąca wynikiem pandemii COVID-19. Z pewnością wprowadzane ograniczenia i będąca ich konsekwencją kondycja gospodarcza poszczególnych państw wpłyną – niestety negatywnie – na przyszłą pozycję poziomu wystarczalności obronnej.

Kierunki rozwoju współpracy w ramach grupy wyszehradzkiej

Grupa Wyszehradzka od początku swego istnienia wykazywała zainteresowanie polityką bezpieczeństwa. Odniesienie do tematyki bezpieczeństwa, zarówno w aspekcie wewnętrznym (pełna implementacja instytucji demokratycznych), jak i zewnętrznym (nienaruszalność terytorialna ze strony państw trzecich), można znaleźć już w deklaracji o współpracy Polski, Czechosłowacji i Węgier w dążeniu do integracji europejskiej, która powołała do życia Trójkąt Wyszehradzki. Choć po przystąpieniu Polski, Czech, Słowacji i Węgier do NATO główny cel polityki obronnej tych państw został osiągnięty, ich środowisko bezpieczeństwa nadal jest niełatwe. Działania Rosji w Europie Wschodniej i na obszarze poradzieckim stanowią dla państw Grupy Wyszehradzkiej asumpt do położenia większego nacisku na kwestie bezpieczeństwa. W wyniku rosyjsko-ukraińskiego kryzysu gazowego z 2009 r.,

zagrożającego uzależnionym od rosyjskich surowców energetycznych krajom V4, podjęto pierwsze ustalenia w sprawie zacieśnienia współpracy w kwestii dostaw gazu. Kraje V4 zgodziły się co do konieczności dywersyfikacji dróg i źródeł dostaw surowca (m.in. terminale LNG w Polsce i Chorwacji oraz poparcie dla, zarzuconej obecnie, idei budowy gazociągu Nabucco). Podstawą porozumienia była gotowość do połączenia systemów gazowych krajów Grupy Wyszehradzkiej, do której jednak nie doszło. Podczas uroczystego szczytu z okazji 20-lecia powołania Grupy, który odbył się w 2011 r. w Bratysławie, premierzy czterech państw dyskutowali o pomysłe utworzenia Wyszehradzkiej Grupy Bojowej, mającej powstać w przeciągu 5 lat (<https://pulaski.pl/ewolucja-grupy-wyszehradzkiej-i-jej-znaczenie-dla-bezpieczenstwa-polski/>). Proces formowania EU BG I/2017 trwał trzy lata: w pierwszym roku prowadzono prace planistyczne, w drugim szkolenia w ramach grup narodowych, w trzecim szkolenia wielonarodowe, zakończone 21 listopada 2015 r. oficjalną certyfikacją całej GB podczas ćwiczeń Common Challenge-15 (Górka, 2015). Dotychczas Grupa Bojowa V4 pełniła trzykrotnie dyżur w ramach sił szybkiego reagowania NATO, a kolejnym dyżur zaplanowany jest na rok 2023. Ponadto w obszarze militarnym państwa Grupy V4 dynamicznie rozwijają współpracę w obszarze sił powietrznych, szkoleń, ćwiczeń i edukacji wojskowej. Istotną dziedziną realizowanych razem działań są intensyfikowane prace w zakresie wydzielenia na potrzeby NATO wspólnych zdolności do kierowania i dowodzenia potencjałem logistycznym zabezpieczającym operacje prowadzone przez NATO i Unię Europejską.

Poza współpracą na płaszczyźnie militarnej współcześnie przyszłość państw V4 definiowana jest głównie przez pryzmat wspólnego rynku gazowego i elektrycznego dla Europy Środkowej, nowych możliwości handlu przez korytarze transportowe, których budowę V4 powinna forsować w UE, współpracę przemysłów obronnych i wyszehradzkiej grupy bojowej. Z pewnością pogłębiające się różnice potencjałów militarnych – między Polską a pozostałymi krajami Grupy – mogą utrudniać dalszą współpracę w kwestiach bezpieczeństwa, ale Warszawa jest otwarta na współpracę, co dobrze rokuje na przyszłość. Grupa Wyszehradzka powinna określać wspólne stanowiska w polityce energetycznej, w podejściu do zaopatrzenia w surowce (szczególnie gaz), walczyć o podobne podejście w stosunku do pakietu klimatycznego UE, być strukturą integrującą kraje „nowej UE” wokół wspólnych celów. Państwa V4 mają potencjał, by pełnić rolę „przewodnika” dla krajów ubiegających się o członkostwo w UE oraz NATO i wspierać ich politykę integracyjną. Ewentualne sukcesy lub porażki V4 w dużym stopniu będą jednak zdeterminowane przez politykę mocarstw wobec regionu, także w kontekście rywalizacji o wpływy oraz przez spójność lub jej brak wobec realnych wyzwań, politycznych wyborów i presji zewnętrznej (Kuźelewska, Bartnicki, 2017, s. 115).

Wnioski końcowe

Prezentowane dociekania okazały się złożonym materiałem pod kątem politycznym, militarnym, społecznym i gospodarczym. Do tego należy dołączyć problematykę spraw wewnętrznych i zagranicznych. Istotne są tu również warunki działania zawarte w stosownych dyrektywach UE, jak również ustalenia na forum NATO. Wszystkie te elementy łączą się i wpływają bowiem na rezultat kreowanej polityki obronnej.

Tym samym można sprecyzować **wnioski końcowe**:

1. Wystarczalność obronna państwa to swoisty, w miarę dostateczny punkt wyznaczony przez polityków, związany z postrzeganiem własnego zagrożenia militarnego i posiadanego potencjału do jego zniwelowania. Jest on decyzją polityczną, choć skutki ma wielostronne, dotyczy bowiem zarówno wyposażenia armii, jej liczebności, utrzymania stanów osobowych, jej szkolenia, jak i prowadzenia prac badawczych oraz wdrożeniowych, związanych z systemem obronnym. Każde państwo poszukuje swoistego balansu. Nie może przeznaczać za dużo środków na ten cel, będzie to bowiem skutkowało spadkiem stopy życiowej społeczeństwa, ale nie może też przeznaczać za mało, ponieważ ucierpi na tym obronność państwa. Dlatego wspólnie podchodzi się do tego zagadnienia w sposób nowatorski i próbuje planować budżet armii pod zadania i cele (budżet zadaniowy). Na obniżenie poziomu ilości asygnowanych środków ma wpływ przynależność do sojuszu polityczno-wojskowego czy posiadanie broni jądrowej. Jednocześnie oddziałuje się w wielu płaszczyznach, stosując zależność lub współzależność między państwami.
2. W ostatnim czasie grupa Wyszehradzka stopniowo zwiększa swój poziom wystarczalności obronnej. Ze średniego udziału wydatków wojskowych w PKB wynoszącym w 2016 r. 1,27% osiągnęła poziom w 2019 r. – 1,53%. Jest to już udział bliski średniej wszystkich państw sojuszu NATO w Europie – 1,58%, choć niewzorcowy (2,0%). Stany osobowe również powoli rosną. W sumie zwiększyły się w badanym okresie o ok. 16,5% (w Polsce procentowo najwięcej). Wymiernym wskaźnikiem są również wydatki majątkowe. W analizowanych latach średnio urosły one z poziomu 18,25% do 25,39% (na Słowacji najwięcej). Jest to wskaźnik przewyższający wymogi sojuszu, który lansuje ten udział na 20%. Poziom wydatków osobowych w armii osiągnął także b. dobry poziom – poniżej 50% w całym budżecie. Prawdopodobnie ta występowała w całym badanym okresie, co świadczy o docenianiu służby wojskowej przez polityków. Równocześnie dało się zaobserwować więcej wspólnych ćwiczeń z wojskami o skali międzynarodowej. Z szacunków siły militarnej państw świata wynika, że aktualnie: Polska zajmuje 24 miejsce, Czechy – 30, Węgry – 55, a Słowacja – 60 (na 137 państw klasyfikowanych).
3. Najbliższa perspektywa kształtowania wystarczalności obronnej państw grupy Wyszehradzkiej będzie przebiegać przy gasnącym wroście koniunktury gospodarczej na skutek pandemii COVID-19. Będzie to istotnie rzutować na poziom wydatków wojskowych. Tym samym muszą zostać zahamowane dotychczasowe

wzrosty w stanach osobowych armii. Proces szkolenia żołnierzy będzie nadal intensywny i dostosowany do bieżących potrzeb oraz udziału w misjach zagranicznych. W istotny sposób zostanie również wzmocniony komponent związany z cyberbezpieczeństwem. Oprócz tego nastąpi większa intensyfikacja działań z wojskami amerykańskimi i lokowania tam swoich zakupów sprzętu, przy jednoczesnym korzystaniu krajowych przemysłów obronnych z offsetu.

Przedstawione konkluzje, wynikające z materiału zebranego w trakcie realizacji procedury badawczej, pozwalają stwierdzić, że cel artykułu został osiągnięty. Jednak ze względu na to, że wystarczalność jest bardzo dynamiczna w czasie, należy ją na bieżąco monitorować. Uważne śledzenie zmian, wpływających bezpośrednio lub pośrednio na poziom wystarczalności obronnej państw, jest niezbędne dla nieustannego doskonalenia i poprawy tej niezwykle istotnej dla każdego państwa wartości.

BIBLIOGRAFIA

- [1] ANTCZAK, J., 2018. Expenditure on cybersecurity of the Visegrad Group countries, *The Warsaw Institute Review*, No. 7.
- [2] BALCEROWICZ, B., 1999. *Sojusz a obrona narodowa*, Warszawa: Bellona.
- [3] DAHL, M., 2016. *Ewolucja grupy wyszehradzkiej i jej znaczenie dla bezpieczeństwa Polski* [online]. Dostępne pod adresem: <https://pulaski.pl/ewolucja-grupy-wyszehradzkiej-i-jej-znaczenie-dla-bezpieczenstwa-polski/> [dostęp 15 kwietnia 2021].
- [4] DANGERFIELD, M., 2012. Visegrad Group Co-operation and Russia, *Journal of Common Market Studies*, No. 6.
- [5] *Deklaracja o współpracy Rzeczypospolitej Polskiej, Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej i Republiki Węgierskiej w dążeniu do integracji europejskiej*, Wyszehrad, 15 lutego 1991 r.
- [6] GÓRKA, M., 2015. Grupa Bojowa UE gotowa do objęcia dyżuru, *Polska Zbrojna*, Nr 11. Opublikowano 19 listopada 2015 [online]. Dostępne pod adresem: <http://polska-zbrojna.pl/home/articleshow/17752?t=Grupa-Bojowa-UE-gotowa-do-objecia-dyzuru#> [dostęp 17 listopada 2020].
- [7] KUREK, S.T., 2015. *Ekonomika obronności. Istota, miejsce, zarys teorii*, Warszawa: AON.
- [8] KUŻELEWSKA, E., BARTNICKI, A.R., 2017. Grupa Wyszehradzka – nowe wyzwania bezpieczeństwa i perspektywy współpracy, *Rocznik Integracji Europejskiej*, Nr 11.
- [9] PAP/Defence24.pl, 2021. *2,2 proc. PKB na armię w 2021 roku. Prezydent podpisał ustawę budżetową* [online]. Opublikowano 28 lutego 2021. Dostępne pod adresem: <https://www.defence24.pl/22-proc-pkb-na-armie-w-2021-roku-prezydent-podpisał-ustawe-budzetowa> [dostęp 14 marca 2021].
- [9] PIETRZAK, P., SOBczyk, K., 2015. W drodze do szczytu NATO w Warszawie – wydatki obronne państw Sojuszu, *Bezpieczeństwo Narodowe*, Nr II.
- [10] PŁACZEK, J., 2000. *Finasowanie i gospodarowanie budżetem MON w Polsce w latach 1989-1999*, Warszawa: AON.
- [11] *Polityka obronna i sił zbrojnych partnerów Polski z Grupy Wyszehradzkiej – Czech, Słowacji i Węgier*, 2001. Warszawa: AON.
- [12] STAŃCZYK, K., 2015. *Racjonalizacja gospodarki finansowej wojska*, Warszawa: Ementon.
- [13] SUŁEK, M., 2008. *Programowanie gospodarczo-obronne*, Warszawa: Bellona.
- [14] SZYMczAK, M. (red.), 1981. *Słownik języka polskiego*, T. III, Warszawa: PWN.
- [17] www.globalfirepower.com [dostęp 14 marca 2021].
- [18] www.nato.int/defenceexpenditureofNATOCountries [dostęp 16 marca 2021].